

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Ольга Гордійчук

**Феномен
ментальності
у добу глобалізації**

Монографія

Житомир
2020

УДК 1:316:159.922.4

Г 68

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 16 від 24 грудня 2020 року)*

Рецензенти:

Білик Я. М., доктор філософських наук, професор, професор кафедри теорії культури і філософії науки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Бліхар В. С., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та політології Львівського державного університету внутрішніх справ;

Слюсар В. М., доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії і політології Житомирського державного університету імені Івана Франка;

Утюж І. Г., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету.

Гордійчук О. О.

Г 68 Феномен ментальності у добу глобалізації: монографія. Житомир, 2020.
354 с.

У монографії досліджено феномен ментальності крізь призму соціальної філософії, здійснено концептуальний аналіз процесів її формування та історичних трансформацій. Представлені результати дослідження дозволяють зрозуміти причини появи певних суспільних явищ, моделей поведінки, світоглядних стереотипів тощо, а відтак ефективніше використовувати свій потенціал, знаходити відповіді на суспільні виклики, напрацьовувати ефективні механізми розв'язання складних ситуацій, зважено обирати перспективні вектори розвитку. Обґрунтовано основні фактори, що є детермінантами виникнення, становлення та подальшої трансформації ментальних парадигм (на прикладі української та польської ментальностей).

Монографія адресована науковцям, викладачам, студентам, широкому загалу читачів, які цікавляться теорією ментальності та проблемами функціонування ментальності в добу глобалізації, а також питаннями формування та трансформації духовного універсуму української нації.

УДК 1:316:159.922.4

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
Розділ 1. Ментальність як об’єкт соціального пізнання та методологічної рефлексії	
1. 1. Феномен ментальності в історико-філософському дискурсі.....	7
1. 2. Основні концептуальні підходи дослідження феномену ментальності	43
1. 3. Термінологічна проблематика категорії ментальності у соціально-філософському дискурсі.....	65
Розділ 2. Ментальність як чинник суспільного розвитку в добу глобалізації	
2.1. Ментальність & глобальність: кореляція явищ та понять	92
2.2. Стереотипи як конструкти сприйняття та потрактування ментальностей різних народів: історичний екскурс та сьогодення.....	120
2.3. Релігійні самоідентифікація та стереотипізація в ментальному просторі (український контекст).....	139
Розділ 3. Онтологія та екзистенційний зміст української ментальності	
3. 1. Генеза формування української ментальності.....	171
3.2. Засадничі архетипи української ментальності. Архетип Землі та Свободи.....	196
3.3. Унікальна парадигма української ментальності: вплив культурно-цивілізаційних векторів «Захід–Схід».....	220
3.4. Основні детермінанти трансформації української ментальності у 20–90-х роках ХХ століття.....	244
3. 5. Євроатлантичне спрямування України як процес ментально-цивілізаційних перетворень.....	264
Розділ 4. Трансформація ментальності кін. ХХ – поч. ХХІ століття: глобальний контекст та українські реалії	
4.1. Зміни в українській ментальності під впливом знакових подій ХХІ ст. .	283
4.2. Трансформація ментальності в процесах європеїзації та глобалізації: досвід Польщі.....	302
4.3. Глобалізаційні процеси та їх вплив на ментальність народів: історія, сучасність та перспективи.....	332
ПІСЛЯМОВА	352
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	354

ПЕРЕДМОВА

*Пізнай світ і себе в ньому
Г. Сковорода*

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю концептуального осмислення парадигмальної системи світоглядних засад та орієнтирів, цінностей та моделей психо-поведінкових реакцій та інших особливостей духовного універсуму, які свідомо та підсвідомо впливають на наше сучасне та майбутнє, допомагають чи навпаки – заважають знайти комфортне місце у сучасному глобалізованому світі як на рівні країни, так і на персональному – індивідуальному.

Жоден з нас, жителів планети Земля, не є настільки самобутнім та незалежним, щоб, з одного боку, абсолютно відмежуватися від свого народу, свого коріння, а з другого – не відчувати себе частиною світової спільноти, всепроникного впливу якісних та кількісних змін, спричинених низкою глобалізаційних процесів та їх наслідками.

В умовах динамічних перетворень, які відбуваються в сучасному суспільстві, людство опинилося перед низкою різноманітних суперечностей та викликів, пов'язаних з вирішенням економічних, політичних та духовних запитів й потреб. Переосмислюється роль ментальних структур загалом та конкретних народів зокрема, особливо таких, котрі активно переживають новітні процеси націє- і державотворення (наприклад, України).

Ментальні риси певного етносу формують неповторну екзистенційну парадигму цінностей, смислів та сенсів, особливу систему психо-поведінкових реакцій, унікальні патерни світосприйняття та світовідношення, що у сукупності є фундаментальною стабілізаційною основою існування нації як цілісності. Ментальність є важливою соціокультурною основою формування національної ідентичності.

Грунтовний аналіз природи ментальності суспільства є дієвим засобом осмислення та пізнання сучасного стану усіх сфер його життєдіяльності, прогнозування майбутнього розвитку, а також допоміжним інструментом

міжнародного порозуміння та вирішення етнічних конфліктів, в процесах адаптації до різних соціально-культурних середовищ і творення нової кращої реальності.

Людство вже неодноразово переконалося на практиці, що нововведення, реформування та ін. за зразками інших держав / організацій різних рівнів може не принести бажаних результатів навіть при їх очевидній доцільності та ефективності, багатообіцяючому характері. При імплементації запозичених моделей суспільного розвитку та діяльності, їх накладанні на новий ґрунт – іншу духовно-економічну та політичну реальність часто не враховуються національні особливості, а саме – ментальні риси, що і спричиняє конфронтацію та несприйняття "нового", його несумісність зі "старим". Елементи чужорідної реальності розпадаються чи трансформуються в умовах нового суспільного середовища, це відбувається завдяки знаним суспільним регулятивам та прихованим механізмам впливу. Натомість врахування глибинних архетипів, ціннісних підвалин, традицій та типових для певного народу психо-поведінкових реакцій на певні подразники суттєво полегшує процеси трансформації та збільшує ефективність нововведень. Відтак саме ментальність визначає можливість кореляції традицій та інновацій, адже її основним завданням є самозбереження та поступ народу як самобутнього утворення з неповторним історичним досвідом та унікальним "обличчям". Адже ментальне ядро закладається ще на початкових етапах формування генези етносу, задовго до формування державності. Подальші трансформації зберігають основні фундаментальні архетипи та пов'язані з ними психо-поведінкові реакції, знаходять свій вияв у всіх сферах життєдіяльності без винятків. Саме це ментальне ядро дозволяє долати загрози та виклики, переживати катаклізми.

У ментальності, як багаторівневого утворенні, національні особливості, індивідуально-неповторні риси поєднуються з загальнолюдськими, універсальними складовими. Наше дослідження є також і спробою відповіді на запитання "Чи є можливим у найближчому майбутньому глобальне суспільство з транснаціональною ідентичністю та спільною ментальністю?", "Чи зможуть національні держави зберегти й передати наступним поколінням особливі притаманні їм народам ментальні парадигми?", "Яке майбутнє чекає на національні

держави у контексті зміцнення транснаціональних утворень та таких глобальних тенденцій як уподібнення та універсалізація?"

Отже, пропонуємо авторський погляд на феномен ментальності, історію його формування та трансформації, розкриття особливостей функціонування у контексті сучасних глобалізаційних процесів.

*З повним текстом монографії можна ознайомитися у бібліотеці
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

Наукове видання

ГОРДІЙЧУК Ольга Олегівна

**ФЕНОМЕН МЕНТАЛЬНОСТІ
У ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Монографія

За авторською редакцією